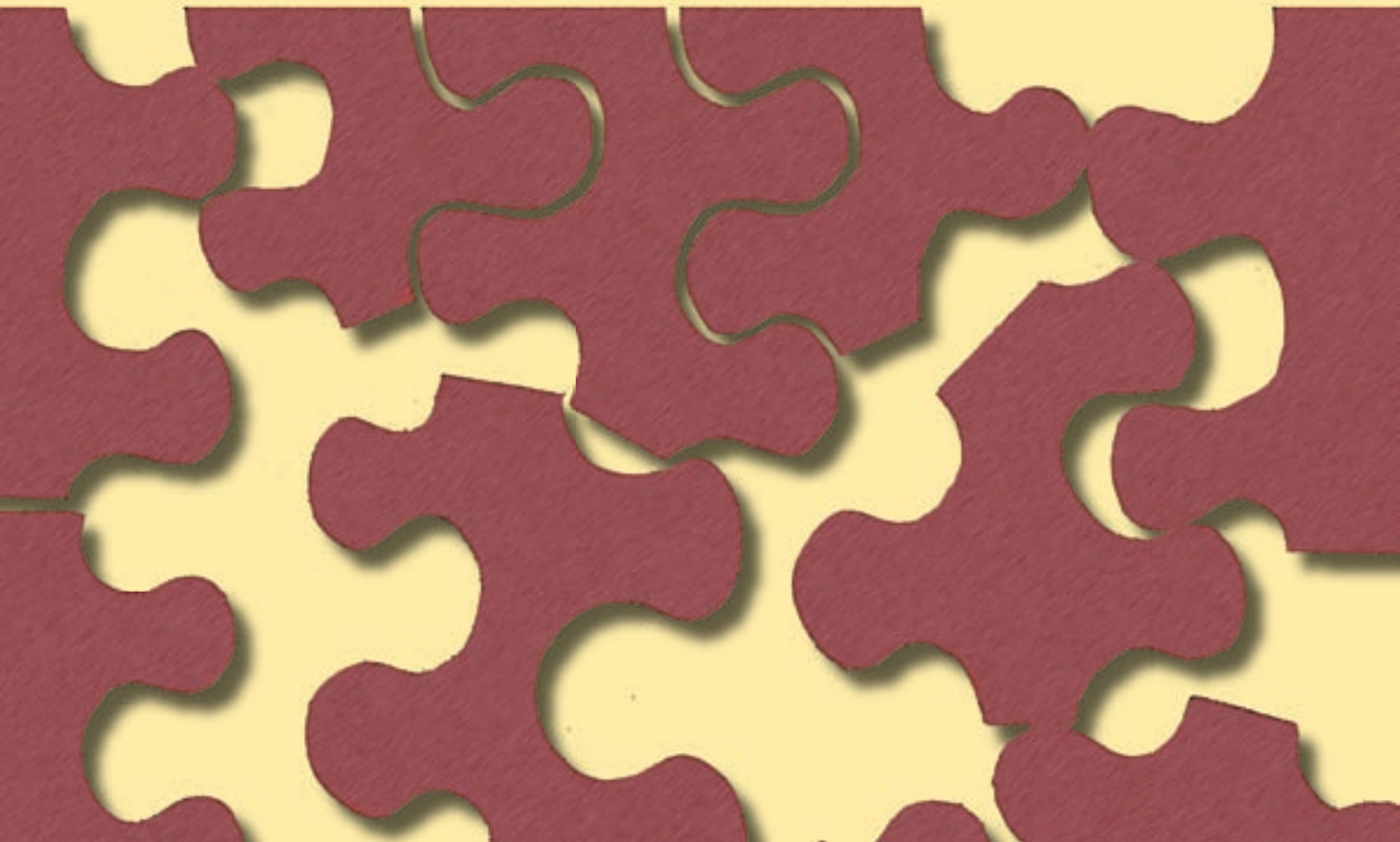

Identitet och livsmiljö

Kultur- och naturarv Västra Götaland

Länsstyrelsen Västra Götalands län

Rapport: 2005:02

ISSN: 1403-168X

Kontakt: Länsstyrelsen Västra Götalands län,
Kulturmiljöenheten, Ekelundsgatan 1, 403 40 Göteborg.

Telefon: 031-605000.

Fax: 031-605209.

E-post: kulturmiljo@o.lst.se

Identitet och livsmiljö

Kultur- och naturarv Västra Götaland

Vision och reflektion med människan i centrum

Slutrapport för Agenda kulturarv Västra Götaland

agenda **kulturarv**
västra götaland

Innehållsförteckning

Förord	
En vision för kultur- och naturarvsarbetet	3
Hållbar utveckling – den övergripande ramen	7
Miljömålsarbetet – ett gemensamt ansvar	9
Tyngdpunkter i visionen	11
Generella perspektiv	13
Fokusområden	17
Hur går vi vidare?	21

<i>Tankar och reflektion</i>	23
<i>Om att bygga Västra Götaland</i>	24
<i>Kultur- och naturarvens samhällsfunktioner</i>	25
<i>Vi möts i landskapet!</i>	30
<i>Att läsa vidare</i>	35

Bilaga. Agenda kultur- och naturarv i sammandrag	41
English summary	43
Fotografier och illustrationer	

Förord

I få landsdelar kan vi förnimma historiens vingslag tydligare än i Västra Götaland. Här finns överallt avtryck av vad otaliga generationer skapat och lämnat efter sig. Det är självklart att vi måste bygga Västra Götaland med utgångspunkt från vår historia och naturens förutsättningar. Kultur- och naturarv är grundförutsättningar för det goda livet, för tillväxt och för utveckling.

Det breda nationella och internationella utbytet har över tiden satt djupa spår i vår karaktär. Mångfalden i kulturella uttryck är på flera sätt ett av de mest utmärkande dragen. Det är därför en ständig utmaning för kultur- och naturarvsverksamheterna att kunna lämna spelrum för det dynamiska spänningsfält som det gemensamma Västra Götaland utgör.

En stark ekonomi och en hälsosam miljö är grundläggande förutsättningar för alla invånare. Delaktighet och engagemang utgör nycklarna till det goda samhället. Inom många områden är Västra Götaland idag utsatt för en ytterst hård global konkurrens. Förmågan till nyskapande, förändring och kreativ anpassning till omvärlden är också delar av det immateriella kulturarv som finns i Västra Götaland.

De breda kultur- och naturarvsverksamheterna inom kulturmiljövården, museerna och arkiven och inom det vittförgrenade föreningslivet är centrala samhällsaktörer. Dessa har tillsammans genomfört ett omfattande visions- och utvecklingsprojekt, Agenda kulturarv Västra Götaland.

Det övergripande målet med vårt regionala Agenda kulturarv har varit att gemensamt utarbeta ett program för att kunna möta samtidens och den överblickbara framtidens viktigaste utmaningar. Det är resultatet av detta arbete som du håller i din hand.

*Vi är övertygade om att **'Identitet och livsmiljö'** innehåller väsentliga utgångspunkter för en hållbar utveckling i Västra Götaland. Vår uppmaning till alla är därför att läsa och reflektera!*

Göran Bengtsson
Länsöverdirektör
Länsstyrelsen Västra Götalands län

Johan Assarsson
Regiondirektör
Västra Götalandsregionen

En vision för kultur- och naturarvsarbetet

Under år 2001 initierades Agenda Kulturarv över hela Sverige. Syftet med satsningen var att förnya kulturmiljövårdens arbete, inriktning, demokratiska förankring och slagkraft och att lyfta fram kulturarvets betydelse för och roll i samhällsutvecklingen.

Inför 2002 gick flera av Västra Götalands regionala kultur- och naturarvsorganisationer samman i ett gemensamt projekt – Agenda kulturarv Västra Götaland. De deltagande parterna var Bohusläns museum, Göteborgs naturhistoriska museum, Göteborgs stadsmuseum, Länsstyrelsen Västra Götalands län, Regionmuseum Västra Götaland, Västergötlands museum, Riksantikvarieämbetets undersökningsverksamhet väst (UV) och Västra Götalandsregionens kultursekretariat.

Under 2003 utökades styrgruppen med en representant för länets kommuner genom en företrädare för Skaraborgs kommunförbund. Även den ideella kulturarvsrörelsen kom under året med i Agenda kulturarv Västra Götaland genom Bohusläns Hembygdsförbund och Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund. Genom de många delprojekten har samtidigt betydligt fler organisationer än dessa på olika sätt kommit att involveras i Agendasatsningen.

Västra Götaland är speciellt på flera sätt och skiljer sig från andra län i Sverige. Det är en ny regional skapelse med egna förutsättningar; det är stort och folkrikt och här bor och arbetar en ansevärd skara kultur- och naturarvsaktörer. Den nära samverkan mellan kulturmiljövård och naturvård som successivt håller på att växa fram inom regionen är också något som ger Västra Götaland en särställning. Det finns likheter mellan sätten att arbeta med kulturvård och naturvård, men också skillnader.

Vision och reflektion

Detta dokument är slutpunkten för projektet Agenda kulturarv Västra Götaland, men det är lika mycket en fortsättning på arbetet med att långsiktigt utveckla kultur- och naturarvsverksamheterna i Västra Götaland. Programmet riktar sig inte bara till de professionella kultur- och naturarvsaktörerna utan till alla som har intresse av att medverka i ett komplicerat men spännande utvecklingsarbete. Den första delen handlar om våra visioner och mål, medan den andra delen är upplagd som en reflektion över ett antal förhållningssätt.

Vi som skrivit programmet är yrkesmässigt och ideellt verksamma inom denna "kultur- och naturarvssektor" och våra budskap och förslag kan ses som frukter som faller närmast trädet varifrån de vuxit. Vi är samtidigt medvetna om att "sektorn" i Västra Götaland är avsevärt större och representerar betydligt fler parter än oss som haft möjlighet att aktivt delta i Agenda kulturarv.

Vi har två målsättningar med programmet:

- att formulera en handlingsinriktad vision för kultur- och naturarvsarbetet
- att sammanfatta en komplex diskussion om kultur- och naturarv

Den nationella programförklaringen för Agenda Kulturarv

Parallellt med att detta dokument tagits fram inom det regionala projektet har en programförklaring för Agenda Kulturarv utarbetats på nationell nivå. Det nationella programmet anger fyra centrala ledord för kulturarvsarbetet:

- *att arbeta mitt i samhället*
- *att sätta människors liv i centrum*
- *att bevara för att berätta*
- *att ta ansvar för mångfalden*

Det regionala programmet tar sin utgångspunkt i dessa övergripande mål och vi försöker översätta dem till vårt perspektiv. De olika dokumenten är därför både kompletterande och i vissa avseenden överlappande.

Tack till alla

Många människor – ingen nämnd, ingen glömd – har varit inblandade i arbetet med detta dokument. Vi vill tacka alla, kollegor och andra, som på olika sätt bidragit till innehållet och kommit med kloka synpunkter och konstruktiv kritik.

Västra Götaland, juni 2005

Styr- och arbetsgrupperna för Agenda kulturarv Västra Götaland

Hållbar utveckling - den övergripande ramen

En hållbar utveckling är det övergripande målet för samhällsarbetet på alla nivåer. Kultur- och naturarv har stor betydelse för framtidens miljö och för social sammanhållning, välfärd och trygghet. Kultur- och naturarv utgör grundläggande resurser för samhällsutvecklingen.

Regeringen har utarbetat en nationell strategi för hållbar utveckling. Ett av de grundläggande inslagen i strategin utgörs av de 15 nationella miljömålen som riksdagen antagit. I Västra Götaland finns en regional utvecklingsvision, *'Det goda livet'*. Den har som målsättning att samla de regionala aktörerna – även från näringsliv, universitet, högskolor och andra organisationer – för att nå en hållbar utveckling.

Hållbar utveckling bygger på den enkla insikten att allt hänger samman. Det finns inget viktigare mål för det offentliga uppdraget, men heller inte något svårare än utmaningen att uppnå ett brett genomslag för en hållbar samhällsutveckling. En utveckling där kultur- och naturarven är ömsesidigt beroende av varandra. Regeringen utvecklar löpande den överordnade strategin för hållbar utveckling på nationell nivå.

Definitionen av hållbar utveckling uttrycks i målet att tillgodose behoven hos dagens medborgare utan att riskera kommande generationers. Hållbar utveckling bygger på tre samspelande och varandra förstärkande dimensioner:

- *miljömässiga*
- *sociala*
- *ekonomiska*

Från att diskussionen tidigare huvudsakligen rörde sig om ekologiska samband har hållbarhetsbegreppet idag fått en betydligt mer vidsträckt innebörd. Miljöproblemen är utomordentligt komplicerade och de berör hela samhällssystemet och den globala ekonomiska fördelningen.

En hållbar utveckling är djupt beroende av vår livsstil, vilken i sin tur bygger på våra kulturella vanor och värderingar. För att långsiktigt kunna hantera utmaningen om en hållbar samhällsutveckling måste grundläggande kulturmönster förändras. Detta är den stora utmaningen i samarbetet mellan kultur- och naturarvssektorerna eller egentligen mellan alla samhällsaktörer. Människans kulturella utveckling står i centrum.

I form av de 15 miljömålen har staten lagt en stor del av ansvaret för en hållbar samhällsutveckling på de centrala myndigheterna och på länsstyrelserna. På den lokala nivån är det kommunernas ansvar att formulera egna delmål och arbeta in övriga mål i det dagliga arbetet. Västra Götalandsregionen har angett sex punkter som särskilt angelägna för en hållbar utveckling. Vi skall i detta dokument försöka beskriva hur kultur- och naturarven på olika sätt kan bidra till det nationella, regionala och lokala arbetet med hållbar utveckling.

Miljömålsarbetet – ett gemensamt ansvar

De femton nationella miljö kvalitetsmålen utgör utgångspunkter för den miljömässiga dimensionen av hållbar samhällsutveckling. Ett sextonde mål, om biologisk mångfald, är på väg att komplettera listan. Miljömålen är både styrande och vägledande för den fysiska samhällsbildningen. Bevarande och uthålligt nyttjande av den biologiska mångfalden är en förutsättning för alla livsuppehållande system. Nästa generation skall kunna ta över ett samhälle i miljömässig balans.

För nio av miljömålen finns särskilda delmål för kulturmiljön, utarbetade på nationell och regional nivå. Kultur- och naturarvsverksamheterna bidrar till miljömålsarbetet på flera olika sätt. Vi vill särskilt lyfta fram tre aspekter där natur- och kulturarvsverksamheterna kan lämna viktiga bidrag:

- **Information och kunskapsförmedling**
För att nå miljömålen krävs ett brett engagemang i hela samhället. Till syvende og sidst handlar det till stor del om medborgarnas egna val. Genom natur- och kulturarvsverksamheternas publika profil har vi en stor uppgift att informera om och skapa engagemang för miljömålsarbetet.
- **Genomförande av hushållningsstrategin**
Miljömålsarbetet är samlat i tre övergripande åtgärdsstrategier. Strategin för hushållning med mark, vatten och en god bebyggd miljö har en särskild relevans för natur- och kulturarvsarbetet. Våra verksamheter kan bidra till att hushållningsstrategin får genomslag i det dagliga samhällsarbetet.
- **Uppföljning och revidering av miljömålen**
För att följa upp arbetet med miljömålen finns ett särskilt miljömålsråd med en bred samhällelig representation. Dess viktigaste uppgift är att årligen rapportera om miljöarbetet och föreslå revideringar av målen. Arbetet med att utvärdera och förbättra miljömålsindikatorerna är en angelägen och kontinuerlig verksamhet som stärker samverkan mellan natur- och kulturvård.

Tyngdpunkter i visionen

I 'Det goda livet' är sex områden markerade som särskilt viktiga för i synnerhet de sociala och ekonomiska dimensionerna av en hållbar utveckling. Kultur- och naturarv ger viktig substans åt dessa tyngdpunkter:

- **En god hälsa**
Kultur och natur används på många sätt för att vända den negativa trenden med ökad ohälsa i samhället. Det finns ett stort mått av hälsofrämjande egenskaper i kultur- och naturarven. Tillgång till kulturaktiviteter och grönområden är av central betydelse för människors livskvalitet.
- **Arbete och utbildning**
Kultur- och naturarv ger människor perspektiv på tillvaron. De används i alla former av utbildning och i de mest skiftande sammanhang. Allt fler människor har kultur- och naturarv som ett viktigt inslag i sitt yrkesliv och många lägger ner ett omfattande ideellt arbete.
- **Trygghet, gemenskap och delaktighet i samhällslivet**
Kultur- och naturarv har en bestående karaktär och bildar ett ramverk kring människors vardagsliv. Detta ger grundläggande bidrag till gemenskapen och sammanhållningen i samhällslivet. Genom en bred förenings- och studieverksamhet om vårt rika kultur- och naturarv får medborgarna möjlighet till både omvärldsförståelse och en delaktighet som når långt in i lokalsamhället.
- **En god miljö där de förnybara systemen värnas – naturen, boendet och arbetslivet**
Kultur- och naturarv utgör kärnområden inom miljöomsorgen och de medverkar till hållbarhet både genom sina egenvärden och som stödjande resurser för annan utveckling. Lokal naturkännedom, hantverksskicklighet och kunskaper om traditionella material utmärker ett miljöanpassat byggande och en långsiktig förvaltning.
- **Möta behoven hos barn och ungdomar**
Kultur- och naturarv tillfredställer barns och ungdomars nyfikenhet och skänker mervärde åt deras läroprocess. Kultur- och naturarv ger barn och ungdomar en gemensam grund att stå på och utgå ifrån. Kunskaper om olika kultur- och naturarv ökar barns och ungdomars möjligheter att respektera andra kulturer.
- **Uthållig tillväxt som skapar resurser för alla och ett rikt kulturliv**
Kultur- och naturarv gynnar på flera sätt en uthållig tillväxt. De har en ökande betydelse som egen näringsgren samtidigt som kultur- och naturarv ger goodwill i olika partnerskap. Kultur- och naturarv står för samhörighet och tolerans i samhället vilket underlättar en rättvis fördelning av gemensamma resurser.

Generella perspektiv

Visionen om *'Det goda livet'* ställer upp fyra övergripande synsätt som skall sätta sin prägel på all utveckling och vi kan på flera sätt bidra till att dessa får genomslag i vårt arbete med kultur- och naturarv. Vi har valt att lägga till ett eget perspektiv av särskild betydelse för våra verksamheter - *medborgarperspektivet*.

Medborgarperspektivet

Allas tillgång till kultur- och naturarv är ett fundamentalt kriterium för ett gott och rättvist samhälle. Den breda delaktigheten - oavsett kön, ålder, klass, grupp, etnicitet, religion, läggning eller funktionshinder - är därför A och O i vårt samhällsuppdrag.

Kultur- och naturarvsverksamheterna har angelägna uppgifter att:

- *ständigt reflektera över vilkas historia och för vem vi berättar i vårt arbete med kultur- och naturarv*
- *vara goda lyssnare med fokus på närsamhället och med respekt för den lokala kunskapen, de lokala sammanhangen och det lokala engagemanget*
- *förbättra den fysiska och mentala tillgängligheten till kultur- och naturarven för nya medborgare och människor med funktionshinder*

Ett gemensamt Västra Götaland

För att idén med regionaliseringen skall bli långsiktigt framgångsrik är det viktigt att medborgarna i Västra Götaland får förståelse för varför regionen vuxit fram och de möjligheter den har att förverkliga visionen om *'Det goda livet'*.

Kultur- och naturarvsverksamheterna har angelägna uppgifter att:

- *ge perspektiv på och i en historisk och samhälllig kontext förklara regionaliseringens drivkrafter*
- *lyfta fram Västra Götaland och samtidigt uppmärksamma våra lokala och delregionala eller nationella identiteter*
- *söka breda samarbeten som bidrar till att stärka den gemensamma regionen, det gemensamma länet*

Jämställdhet

Kultur- och naturarv är lika viktigt för kvinnor som för män. De manliga kulturarven dominerar våra samlingar, utställningar, arkiv och den yttre kulturmiljön. Inom såväl den ideella som den professionella delen av våra organisationer är fördelningen mellan könen jämn i jämförelse med många andra verksamheter. Mer eller mindre dolda maktstrukturer påverkar ändå kvinnors möjligheter att utvecklas inom sina yrkes- eller intresseområden.

Kultur- och naturarvsverksamheterna har angelägna uppgifter att:

- *särskilt lyfta fram och synliggöra kvinnors kultur- och naturarv*
- *utveckla ett medvetet och systematiskt genusperspektiv på kultur- och naturarv*
- *kontinuerligt arbeta med jämställdheten i vårt eget dagliga arbete*

Integration

Västra Götaland är mångkulturellt. Kultur- och naturarvsarbetet skall bygga på respekt för alla människors kulturarv. De nya svenskarnas kulturarv måste få påverka kultur- och naturarvsarbetet. Alla skall ha möjlighet att bygga upp en etnisk och social tillhörighet till samhället.

Kultur- och naturarvsverksamheterna har angelägna uppgifter att:

- *bidra till den interkulturella förståelsen genom att kommunicera kultur- och naturarv mellan svenskar och invandrare och mellan olika invandrargrupper*
- *ge perspektiv på vår mångkulturella bakgrund – vår historia är alls inte entydigt svensk*
- *verka för att de nya svenskarna kommer in i och ges möjlighet att påverka våra organisationer*

Internationalisering

Internationaliseringen gör att omvärlden inte längre är en värld utanför. Det är inte bara luften vi andas och vattnet vi dricker som vi delar med alla andra utan även våra kulturella rötter är sammanvävda. Allt utvecklingsarbete skall därför ske mot bakgrund av ett globalt, etiskt förhållningssätt.

Kultur- och naturarvsverksamheterna har angelägna uppgifter att:

- *knyta internationella kontakter, bygga allianser och verka för mångkulturella partnerskap*
- *erbjuda internationella praktikplatser som gör att våra verksamheter berikas och bidrar till arbetet med integration och respekt för olika kulturella arv*
- *bli bättre på att aktivt använda vårt EU-medlemskap*

VÄSTRA GÖTALAND – LÄN, LANDSKAP, REGION

Den 1 januari 1998 bildades Västra Götalands län genom sammanläggningen av Göteborgs och Bohus län, Skaraborgs län och Älvsborgs län. Härigenom skapades förutsättningar för en effektiv regional samhällsförvaltning. Det gäller såväl den nationella nivån, som företräds av länsstyrelsen och andra statliga organ, som den kommunala med dess olika samverkansorgan. Den regionala nivån företräds politiskt genom Västra Götalandsregionen, som bildades av landstingen i de tidigare länen och landstingsverksamheten i Göteborgs kommun.

Fokusområden

I det regionala utvecklingsarbetet är fem fokusområden prioriterade. Natur- och kulturarvsverksamheterna är betydelsefulla samhällsaktörer och vi vill i detta avsnitt lyfta fram ett antal strategiska mål för att dessa områden skall få ett så brett genomslag som möjligt i våra verksamheter.

En ledande kulturregion

Västra Götaland är den region som satsar mest på kultur. Natur- och kulturarvsverksamheterna har goda möjligheter att utvecklas ytterligare. Ett unikt och viktigt initiativ har tagits genom att skapa en integrerad natur- och kulturarvsförvaltning. Lokal kultur- och naturarvsverksamhet har ett starkt, folkligt fäste i länet. Hundratusentals invånare är medlemmar i föreningar med koppling till natur- och kulturarv. Det kommunala engagemanget för kultur- och naturarv ökar och finner nya former. Med utgångspunkt i kultur- och naturarv tas nya, spännande initiativ av både privata och offentliga aktörer.

För att stödja utvecklingen inom kulturområdet skall vi prioritera att:

- *skapa ett brett regionalt forum för kultur- och naturarvsfrågor*
- *i alla sammanhang förstärka samverkan mellan kultur- och naturarvsverksamheterna*
- *verka för att breda, kommunala kultur- och naturarvsprogram upprättas*

Ledande i kompetens och kunskapsutveckling

Kultur- och naturarv är grundläggande samhälleliga resurser för kunskap som stimulerar till lärande och kreativt skapande under hela människans levnad. De bidrar till såväl de formella som de informella lärandeprocesserna i kunskapsekonomin. I framväxten av en europeisk union som skall bli världens mest konkurrenskraftiga, dynamiska och kunskapsbaserade samhälle är arkiv, bibliotek och museer strategiska resurser för att på lokal och regional nivå utforma lärandets infrastruktur.

För att bli ledande i kompetens och kunskapsutveckling skall vi prioritera att:

- *uppdatera våra kunskaper och göra vår verksamhet angelägen och upplevelserik genom kontinuerlig kunskapsuppbyggnad, forskning och omvärldsbevakning med breda kontaktytor mot det omgivande samhället*
- *utveckla kultur- och naturarvens dynamiska närvaro i det livslånga lärandet – i skolorna, på arbetsplatserna, i hemmen och på Internet*
- *skapa opinion och verka för att alla kultur- och naturarvsorganisationer deltar som konstruktiva aktörer i kunskapsbildning och samhällsdebatt*

En god hälsa

Att satsa på kultur- och naturarv är att investera i människors hälsa och livskvalitet. Folkhälsan har avgörande betydelse för samhällsekonomin och för en rättvis, hållbar utveckling. Kultur- och naturarv bidrar till en god mental och kroppslig hälsa samt till gemenskap och social sammanhållning.

För att stödja en god hälsa hos alla invånare skall vi prioritera att:

- *arbeta för att alla människor oavsett förutsättningar får ta del av och kan engagera sig i kultur- och naturarvsaktiviteter*
- *utveckla en väl fungerande samverkan mellan ABM- och folkhälsosektorerna*
- *verka för att tydliggöra sambanden mellan kultur- och naturarv och en god hälsa*

Ett livskraftigt och hållbart näringsliv

Västra Götaland behöver en hållbar och rättvist fördelad tillväxt. Kultur- och naturarv bidrar till ett livskraftigt näringsliv och utveckling inom flera områden. Ett rikt kulturliv och lockande kultur- och naturmiljöer skapar en attraktiv livsmiljö och ger regionen ökad dragningskraft. Satsningar på kultur främjar nya idéer och synsätt vilka gynnar den traditionella tillverkningsindustrin. De upplevelsebaserade näringarna tillsammans med miljöinnovationer sysselsätter allt fler människor och har mycket stor framtidspotential.

För att stödja ett livskraftigt näringsliv i Västra Götaland skall vi prioritera att:

- *arbeta för stärkt samverkan på alla nivåer mellan näringslivet och kultur- och naturarvens organisationer*
- *verka för att de regionala tillväxtprogrammen används som utgångspunkt för investeringar i kultur- och naturarv*
- *stödja utvecklingen av en hållbar kultur- och naturturism*

Infrastruktur och kommunikationer med hög standard

Kommunikationer på land och vatten ger Västra Götalands kultur- och naturhistoria en särprägel. Det geografiskt stora området med Nordens största hamn, utspridda tätorter och många tunga tillverkningscentra ställer och kommer att ställa stora krav på allt snabbare och större förflyttningar av gods och människor. Den transportbaserade ekonomin i Västra Götaland skapar särskilt komplexa förutsättningar för kultur- och naturarvet.

För att stödja utvecklingen av infrastrukturen och kommunikationerna i Västra Götaland skall vi prioritera att:

- *konstruktivt bidra till att infrastrukturen utvecklas på ett hållbart sätt och att stor hänsyn tas till kultur- och naturarvens förutsättningar*
- *medverka till att investeringarna i infrastrukturen samtidigt leder till en positiv utveckling av kultur- och naturarven*
- *i olika planeringssituationer lyfta fram brukarperspektiv och lokal kunskap*

Hur går vi vidare?

Utvärdering och uppföljning av Agendaprocessen

Agenda kultur- och naturarv berör alla delar av vårt dagliga arbete. Satsningen har rymt många möjligheter och från flera håll har betydande resurser lagts på projektet. Vi har i detta dokument angett färdriktningen för det samtida och framtida arbetet med kultur- och naturarv. En vidgad och medvetandegörande diskussion kring tankarna inom Agenda kultur- och naturarv är av stor betydelse.

Det behövs därför en förankringsprocess som tränger långt ner i men också utanför våra egna organisationer. Vi är medvetna om att en fortsatt förankring av agendatankarna är avgörande för att visionsprogrammet skall få genomslag i värderingar och handlingsmönster. Att på olika sätt förmedla vunna erfarenheter och insikter är högst angeläget.

Det räcker naturligtvis inte med att diskutera. Vi måste också tolka målen i utvecklingsvisionen och lyfta in dem som delar i den löpande verksamheten. Ambitionen från oss som står bakom Agendaprojektet är att bevaka hur visionen omsätts i handling och på vilket sätt den ges betydelse i våra olika organisationer. Under 2008 är målsättningen att fördjupa uppföljningen med en särskild utvärdering av Agenda kultur- och naturarv.

Genomförandeansvar och utförarroller

Agenda kultur- och naturarv har satt fokus på vikten av en översyn av ansvars- och utföranderollerna inom vår samhällssektor. Det handlar om komplicerade frågeställningar med många aspekter och som till stora delar inte kan hanteras inom våra regionala eller lokala uppdrag utan kräver nationella insatser.

Västra Götaland behöver samtidigt en plattform för en gränsöverskridande dialog mellan de allt fler aktörer i Västra Götaland som har kultur- och naturarv som sin bas. Detta är betydelsefullt för den regionala samhörigheten och för att långsiktigt utveckla samarbetsformerna mellan kultur- och naturarvsverksamheterna och övriga natur- och kulturarvsaktörer i Västra Götaland.

Vi har föreslagit ett *'Forum för kultur- och naturarv i Västra Götaland'*. Vi ser detta Forum som en naturlig förlängning och breddning av vårt Agendaprojekt med målet att arbeta mitt i samhället, att sätta människors liv i centrum, att bevara för att berätta och att ta ansvar för mångfalden.

Tankar och reflektion

Det övergripande syftet med Agenda kulturarv Västra Götaland var att utgöra en bred arena för diskussion och reflektion. Kultur- och naturarvsverksamheterna har sammansatta och inte okomplicerade funktioner i samhällsbygget. I en särskild bilaga har vi därför valt att försöka lyfta fram några aspekter som vi under projektets gång upplevt som särskilt betydelsefulla.

Om att bygga Västra Götaland

Vi inleder med några tankar kring idén om **ett gemensamt Västra Götaland**.

Det går inte att bortse från det faktum att Västra Götaland i ett nationellt perspektiv är något speciellt som region och storlän – kanske en förebild för andra? Ambitionen med att bilda Västra Götaland var och är något mer genomgripande än att skapa ett nytt storlän och ny organisation för landstingen. En organisation som förenar arbetet med vård- och kulturfrågor med regional utveckling och näringslivs- och infrastrukturplanering. På politisk nivå är regionaliseringens drivkrafter mycket starka. Det handlar om att stärka demokratin, öka regionens konkurrenskraft och att för medborgarnas skull använda resurserna effektivare.

Ett medeltidsinspirerat framtidsscenario? Något Europire kommer kanske aldrig att växa fram och bilden av Europas regioner kan tecknas på olika sätt. Montage av olika regionkartor.

Att stärka den regionala samhörigheten är av den anledningen önskvärt. Där har vi som kultur- och naturarvsaktörer betydelsefulla roller att spela. Vår grund och ställning i samhällsbygget förutsätter i mångt och mycket att vår verksamhet bidrar till att bekräfta våra olika identiteter - som individer, som grupper och kol-

lektiv, som kommuner, regioner och nationer. Rollen som identitetsbyggare är emellertid inte enkel och en aktuell fråga är i vilka former regionutvecklingen bäst sker.

Även om de flesta upplever sig som västsvenskar vore det nog fel att påstå att en tydlig gemensam regional identitet som **västragötalänning** har uppstått – hittills. Samhörigheten, om det går att tala om en sådan, ligger mer på delregional nivå – en samhörighet som kanske rentav har stärkts. Ökad kommunal samverkan, t ex inom kommunförbunden, är i sig något positivt. Inte minst ger detta förhoppningsvis en möjlighet för kommunerna att gemensamt ta större ansvar för kultur- och naturarvsfrågor.

Identitet och livsmiljö. Kulturarv handlar om rätten att bygga en tillhörighet men också om att få göra sitt individuella avtryck. Miljonprograms balkong i Göteborg.

Ur nationell synvinkel är samtidigt regionaliseringen komplicerad. Starka och tydliga regioner med egna internationella kontakter utmanar enhetsstaten som idé. Det är stora och för framtiden avgörande frågor. Regeringen har tillsatt en parlamentarisk kommitté, Ansvarskommittén, som fram till 2007 arbetar med

uppdraget att "undersöka den nuvarande samhällsorganisationens förutsättningar att långsiktigt klara de grundläggande välfärdsuppgifterna". Uppdraget omfattar även det kommunala ansvaret. Kan ansvarsfördelningen verkligen se ut på olika sätt i skilda delar av landet?

Kultur- och naturarvsarbete går ut på att bevara för att berätta. I stenhuggarsamhället Vinbräcka i Bohuslän föll 1908 sannolikt de första skotten mot strejkande arbetare i Sverige. En händelse som till skillnad mot Ådalen 1931 i stort sett fallit i glömska. Scen ur en filmad teateruppsättning 1978 av händelsen.

Vidgar vi horisonten handlar kanske regionaliseringen om mer än Västra Götaland. Är det t ex möjligt att den nordiska samhörigheten, i språk, historia och värdegrunder, kan vara en kraftfull plattform för att driva de regionala intressena i ett allt mer utvidgat EU? I det större perspektivet deltar vi för övrigt redan i ett ännu mer sammansatt identitetsbygge – den europeiska identiteten. Under alla förhållanden har kultur- och naturarven flera viktiga roller att spela i alla mer eller mindre tänkbara regionkonstellationer.

Kultur- och naturarvens samhällsfunktioner

Lite hårdtag kan man hävda att kultur- och naturarv har två huvudsakliga funktioner i samhället: som livsmiljöskapare och som identitetsbyggare.

Karaktärsfull bebyggelse, fornlämningar, öppna levande landskap, urskogar, ren luft och friskt vatten uppskattas av en överväldigande majoritet bland oss. Därför handlar kultur- och naturmiljövård om att tillvarata viktiga värden för människor och goda livsförutsättningar för såväl människor som djur och växter. Det

Få samtidsföreteelser ger så tydliga uttryck för sambanden mellan identitet och historiebruk och mellan grupp och individ som den snabbt växande sk "lajvkulturen". Tuargi och Eyvime på Bredfjället.

kan låta enkelt men i realiteten står ofta ekonomiska intressen mot mjuka miljövärden och frågan om vems eller vilkas livsmiljö som är viktigast är en ytterst sammansatt fråga.

Kultur- och naturmiljöerna tillhör som livsmiljöer kärnområdena i vår verksamhet, men deras identitetskapande funktioner är minst lika viktiga. När det handlar om identitet får dock både kultur- och naturarv i sin samhällsfunktion en betydligt mer intrikat innebörd. Kulturarv kan liknas vid ett slags delat, kollektivt minne. Kulturarv är på så sätt uttryck för kittet som binder människor samman, men lika gärna för något som skiljer ut oss på olika sätt från varandra. I denna betydelse finns också starka kopplingar till naturen som skapare av identiteter, värdegrunder och kynnen.

Vi tror att det är dessa dubbla funktioner som gör vår verksamhet så viktig och betydelsefull för varje enskild individ och för hela samhället. Men de gör det samtidigt till ett något tilltrasslat nystan när man väl börjar dra i trådarna för att försöka förstå vad det egentligen är som håller på att hända med kultur- och naturarven i dag.

Globaliseringen medför en ökad mångfald som bland annat tar sig uttryck i ett gränslöst varuutbud. Nyhet, etniska varor på Hemköp!

Ett samhälle i omvandling

Det är naturligtvis inte något nytt fenomen att tillvaron förändras, men vi tror att vi idag upplever en brytningstid vars skeenden är såväl snabba som komplexa och genomgripande. Vilka är då de underströmmar vi idag kan uppfatta som de mest betydelsefulla för kultur- och naturarvens olika uttryck och verksamheter? Vi vill lyfta fram två utvecklingstendenser som hör ihop och som vi tror är utmärkande för vår samtid:

- *övergången från enhetsstat till mångfaldssamhälle*
- *framväxten av ett etiskt baserat förhållningssätt*

Från enhetsstat till mångfaldssamhälle

De flesta upplever dagligen hur vår livsstil och våra värderingar allt snabbare påverkas av inflytande från andra kulturer. Kläder, matvanor och beteenden förändras i en påtaglig takt. Vi reser mera och allt längre bort. Andelen medborgare med rötter i en annan kultur är större än någonsin tidigare. Det blir allt vanligare att människor både utbildar sig och arbetar utomlands. Samhället är idag avsevärt mycket mer ekonomiskt, socialt och kulturellt skiktat än för bara några tiotal år sedan. Individens valfrihet står i centrum.

Samtidigt som mångfalden i samhället ökar sker en motsatt, paradoxal utveckling där monokulturer tränger undan de lokala och regionala särdragen. Att den kulturella mångfalden motverkas på olika sätt är inte något nytt i sig, däremot hastigheten i och omfattningen av förändrade utkomstmöjligheter. För de flesta har livet blivit otryggare och skyddsneten tunnare samtidigt som det individuella ansvaret blivit allt mer påtagligt. Inga arbetsplatser är längre säkra, tempot ökar och utbrändhet är en ny folksjukdom – framtiden är långtifrån utstakad. Sverige och svenskarna är ändå lyckligt lottade. I jämförelse med de flesta andra länder finns hos oss, än så länge, stora gemensamma resurser att fördela samt en betydelsefull solidaritet och sammanhållning.

Den förklaring som idag brukar användas för att beskriva denna kraftfulla förändringsprocess är globaliseringen, vissa kanske skulle vilja kalla den för den globaliserade hyperkapitalismen. Globaliseringens yttre kännetecken är av ekonomisk natur och kan beskrivas som ett gränslöst kapital i ständig jakt på vinster som

leder till både stora och plötsliga strukturella omställningar. På ett socialt plan tränger ekonomiseringen djupare. På sätt och vis handlar det om sammansatta förskjutningar från kollektiva normsystem till individuellt självförverkligande eller, kanske, hur vi långsamt förändras från pliktskyldiga medborgare till krävande kunder i AB Sverige.

En annan sida av globaliseringen handlar om utbredningen av kommersiella enhetskulturer. IKEAs kinesiska hemsida.

Det är samtidigt fel att försöka teckna vår samtid i svart och vitt. Det finns givetvis en drift hos människan själv att utveckla sitt samhälle, sin livsform. Ett annat sätt att se på globaliseringen kan lika gärna vara att följa den omställning till det moderna kunskapssamhälle som alldeles uppenbart många vill vara en del av. Det sker dock, skulle vi vilja påstå, en märkbar övergång från ett enhetssamhälle i mer eller mindre samklang mot ett mångkulturellt samhälle med uppenbara dissonanser. Vi tror att det är denna förändring som är den kanske största utmaningen för vårt framtida kultur- och naturarvsarbete.

Sammantaget innebär globaliseringen och dess konsekvenser en omställning för kultur- och naturarvsverksamheterna. Men det betyder inte att kultur- och naturarv förlorar sin betydelse i samhället. Mycket tyder istället på att det är precis tvärtom. Behovet av historiska och miljömässiga perspektiv och överblickar ökar i många sammanhang.

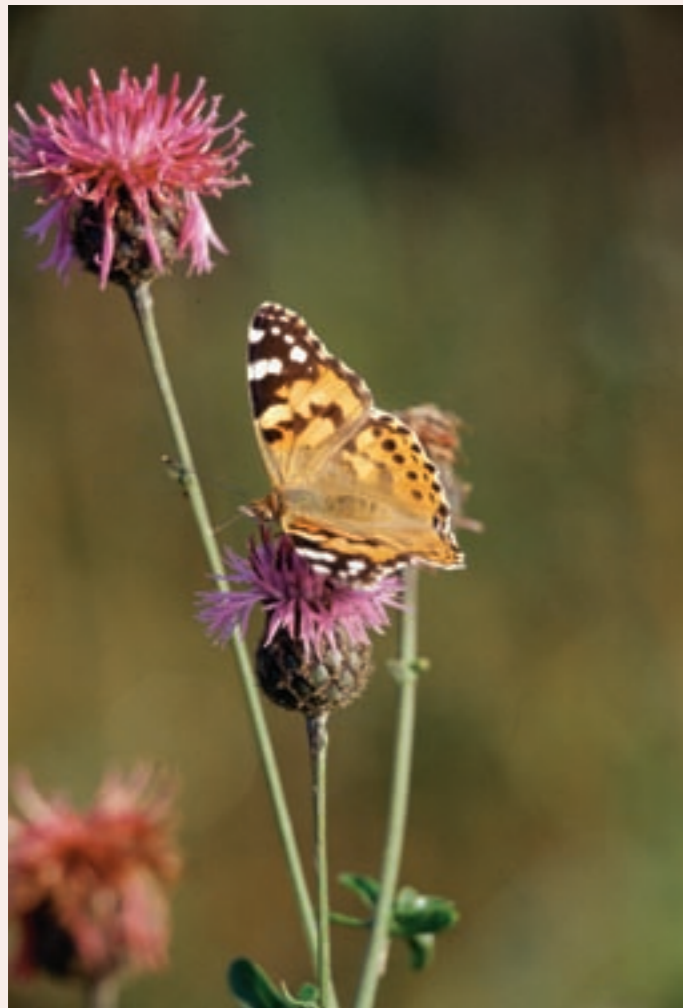
Ett etiskt förhållningssätt

Vi har ovan, kortfattat, försökt beskriva den starka utvecklingskraft som kännetecknar globaliseringen. Å ena sidan utmärks den av ett händelseförlopp som leder fram till en konkurrenssituation där individer, grupper och hela samhällen ställs mot varandra. Å andra sidan föder den ett lika starkt behov att motverka den sönderdelning och det krasa utnyttjande av människor och naturresurser som följer i dess spår.

Inom såväl politiken som vetenskapen har det vuxit fram en insikt om att det mesta hänger samman. Om det mesta hänger samman får vars och ens handlingar konsekvenser för i princip alla andra – i det lilla som i det stora. Jämsides med globaliseringen ökar vår medvetenhet om behovet av ett globalt, etiskt baserat förhållningssätt. Idag är visionen om hållbar utveckling och det goda livet samlande och gränsöverskridande begrepp.

En betydelsefull insikt i arbetet med kultur- och naturarv är att värdena i första hand uppstår i relation till brukarna. Kulturlandskapsvård i Dalsland.

På jorden finns ett okänt antal miljoner arter invecklade i ett komplicerat samspel med varandra - den biologiska mångfalden. En av dessa arter är Homo sapiens sapiens vars krävande livsform dock bidrar till att antalet övriga arter minskar. Kanske med en i timman - minst! Tistelfjäril på en tistel.

Inom UNESCO pågår en process med att anpassa kultur- och naturarvens definitioner till dagens förutsättningar. Begrepp som respekt, öppenhet, förändring, mångfald, kreativitet, immaterialitet ger uttryck för denna förnyelse. Bamiyandalen i Afghanistan, Världsarv 2003, är med sina bortsprängda Buddhastatyer exempel på ett komplext kultur- och naturarv.

I ambitionen att nå en hållbar utveckling och bidra till Det goda livet har kultur- och naturarvsverksamheterna flera mycket viktiga roller att spela. För att kunna ta ansvar för den ökade mångfalden och skapa större delaktighet måste samtidigt de traditionella kultur- och naturarvsverksamheterna vara öppna för att:

- kunna hantera allt mer komplexa kultur- och naturarvsbegrepp
- skapa allt mer breda samarbeten med många parter

Båda dessa uppgifter innebär att vi utmanas i våra traditionella expert- och sektorsroller.

Kultur- och naturarv som begrepp

Kulturarv, men även naturarv, är av många orsaker svårdefinierade begrepp. Inledningsvis tänker vi kanske på de stora och monumentala spåren i vår miljö, men det kan lika gärna gälla det vardagligt nära. På förhållandevis kort tid har begreppen fått ett vidgat innehåll som kan kopplas till den samhällsförändring vi beskrivit i det föregående avsnittet.

Begreppen har utökats från att omfatta det materiella till att också inbegripa det immateriella, från det objektiva, vetenskapligt fastställda mot det föränder-

ligt, subjektivt tolkade. Belysande exempel på denna förändring ger UNESCOs konventioner och deklarerationer om världens kultur- och naturarv. I de första de-

Dynamiska kultur- och naturarvsbegrepp är angelägna även i det lokala arbetet. Två elever som tillverkat en modell av sin moderna hembygd i Bergsjön, Göteborg.

klarationerna (1972) handlar det om människans fysiska skapelser i form av monument, bebyggelse, fornlämningar etc. De senaste dokumenten om *Cultural diversity* (2001) och konventionen om *Intangible cultural heritage* (2003) handlar om mångfald och immateriellt kulturarv.

På i stort sett motsvarande sätt sker en förändring av innehållet i begreppet naturarv. Från att ha handlat om klart avgränsade formationer och naturmiljöer – fria från mänsklig aktivitet – är uppfattningen om vad som är ett naturarv under omtolkning. Allt tydligare växer det fram en insikt att naturens oavbrutna omvandling och förändringar i ekosystemen förutsätter ett dynamiskt naturarvsbegrepp, eller kanske ett kulturarvsbegrepp som innefattar naturarv – eller vice versa. Kanske borde vi istället tala om ett gemensamt miljöarv.

Vi har således fått en ökad medvetenhet om kultur- och naturarvens identitetsskapande funktioner, men det innebär naturligtvis inte att vi skall upphöra vare sig att ha ett vetenskapligt förhållningssätt eller att arbeta objektinriktat med naturmiljöer, fornlämningar, odlingslandskap eller byggda miljöer. Inte heller förlo- rar dessa delar av kultur- och naturarvsverksamheterna

sin betydelse. Istället handlar det om att utveckla och bredda innehållet.

Detta medför emellertid att våra kunskaper och våra expertroller är utsatta för två komplexa utmaningar:

- ett till synes oändligt och ständigt föränderligt kultur- och naturarv
- ett kultur- och naturarv som definieras utifrån hållbarhet och delaktighet

Samhällsansvaret för kultur- och naturarven

Vi har ovan försökt att peka på två övergripande utvecklingstendenser som på flera sätt påverkar vår verksamhet och vår samhällsfunktion. Dels hur allt fler sociala och kulturella företeelser kommit att definieras i ekonomiska termer, dels hur begreppen i sig får ett allt mer växlande innehåll. Det är inte längre så enkelt att definiera vad som är av kultur- eller naturhistoriskt värde – särskilt om vi tillåter oss inse att värdena i första hand uppstår i de sammanhang och i den närhistoria som de skapar för brukarna.

Vi skulle vilja lägga till en tredje faktor som vi tror har avgörande betydelse, nämligen frågan om samhällsansvaret för kultur- och naturarven. Agenda Kulturarv

Medborgarnas intresse och engagemang måste vara en grundläggande utgångspunkt i kultur- och naturarvsarbetet. Amatörarkeolog i arbete vid Södra Råda kyrka.

initierades av riksantikvarieämbetet, läns museerna och länsstyrelserna. Dessa parter är de traditionella kulturarvs- eller i varje fall kulturmiljöaktörerna i samhället. Mellan dessa finns ett väl utvecklat samarbete som naturligtvis kan bli ännu bättre – inte minst om vi skulle lyckas integrera naturvården och kulturvården med varandra.

Tillsammans vill vi gärna se oss som samhällets kulturarvssektor eller åtminstone som de centrala aktörerna i denna sektor. Så är det kanske fortfarande, men många fler parter ägnar sig åt kultur- och naturarv. Det

Att bidra till nya kreativa sätt att använda kultur- och naturarv som resurser för lokal utveckling blir ett allt viktigare inslag i arbetet. Kultur- och naturturismen är exempel på en framtidsbransch. Fagerhult i Färgelanda kommun.

finns också en ofta dåligt utnyttjad resurs i den ideella sektorn, t ex hembygdsrörelsen med sina hundratusentals medlemmar, som sedan länge tar ett stort ansvar för sin bygds kultur- och naturarv och vars be-

tydelse rimligen blir allt större i takt med den offentliga sektorns allt mer ansträngda ekonomi.

Kultur- och naturarv är i själva verket en näringsgren med en inom många olika områden god tillväxtpotential. Fler och fler aktörer inom t ex förvaltnings-, entreprenörs- och konsultleden bygger upp egen kompetens om kultur- och naturarv. Det går egentligen inte längre att definiera kultur- och naturarvssektorn som en någorlunda begriplig, organisatoriskt sammanhängande struktur.

Gnosjöandan är ett immateriellt kulturarv som spelar en central roll för tillväxten och nyföretagandet. De lokala företagen i Gnosjö vill därför starta ett Småföretagarnas kulturarvscentrum för att tillvarata detta alldeles särskilda konkurrensmedel.

Det ligger en stor utvecklingspotential i att allt fler aktörer ser möjligheter med kultur- och naturarv. Många spännande samarbeten växer redan fram inom en rad områden, t ex mellan besöksnäringarna och inom utbildningssektorn. Att ställa vår kompetens till förfogande, att bygga nya allianser, att ytterligare stärka samarbetet med fler parter i samhället, att skaffa fler bundsförvanter är tveklöst en avgörande framtidsfråga.

Vi möts i landskapet!

Sveriges natur är till största delen påverkad och styrd av människan. Hon står så att säga i centrum och är den enda art som med samma iver bygger upp och river ner. Men hon äger även förmågan att kunna förutse och dra viss lärdom av konsekvensen av sina handlingar. Vi har en unik möjlighet att påverka förutsättningarna för liv på jorden. Och därmed även för ett fortsatt drägligt liv på jorden.

Nutidens största utmaning torde bestå i att i vår kultur införliva insikter om hur naturen fungerar samt sätta in människan i hennes ekologiska och historiska sammanhang.

Ett av målen med Agenda kulturarv

Ett av målen för arbetet med Agenda kultur- och naturarv i Västra Götaland är att besvara frågan: Hur skall mötet mellan natur- och kulturmiljövården gestaltas och utvecklas? Vi kan skärpa målsättningen ytterligare och ställa frågan: Hur skall kultur- och naturmiljövården kunna arbeta integrerat för ett framtida hållbart samhälle?

Varför detta mål?

All kultur bygger på människans förhållande till naturen och dess resurser. För att överleva använder vi energi och materia som vi hämtar från naturen. Hur detta sker sätter mer än något annat sin prägel på vår uppfattning om vår omvärld. Under framför allt det senaste århundradet har vårt uttag av resurser blivit så stort att det allvarligt hotar vår fortsatta existens. Även om vårt samhälle är vetenskapligt och tekniskt välutvecklat tycks vår kultur på något egendomligt sätt ännu inte omfattas av kunskaper om de naturlagar förutan vilka dessa framsteg överhuvudtaget vore möjliga. Och tekniska, ekonomiska och vetenskapliga discipliner förefaller i hög grad arbeta isolerat och utan överblick över vilka effekter de olika verksamheterna har på helheten.

Människan påverkar både natur- och kulturmiljön över hela vår jord så intensivt att hon hotar sin egen existens. Natur- och kulturmiljövården måste på ett kraftfullt sätt bidra till att lösa detta problem. Det klarar vi inte var för sig – vi måste agera i samförstånd! Integrering av natur- och kulturmiljövård är också ett

bra sätt att förnya både kulturmiljövården och naturvården samt att stärka den demokratiska förankringen. Vi lär av varandra och lär oss att tänka annorlunda och att arbeta mer tvärvetenskapligt.

Naturvården visar historiskt en utveckling från att lägga fokus på enskilda objekt – naturminnen – eller

Naturmiljövården och kulturmiljövården förenas i ambitionen att nå en hållbar samhällsutveckling. Utsikt från Billingen mot Våmbs kyrka och Gullhögens bruk/Cementas anläggning i Skövde.

enskilda arter och senare även biotoper till att i naturvårdstänkandet försöka innefatta hela landskapet. Kulturmiljövården har i viss mån genomgått samma utveckling: från enskilt objekt till sammanhang och helhet – landskapet. Att denna utveckling var nödvändig påpekades redan 1963 av Carl Fries i *'Den svenska södern'*:

"En kraftfull fornminnesvård slår vakt om de fasta monumenten från förhistorisk tid och strävar att hålla deras omgivning i ett skick som ger oss glimtar om uråldrig bondebygd. Men ingen kulturvårdande myndighet har i tid kommit på den

tanken att historiens valplatser, markstycken, dyrbara för minne och fantasi, i lika mån vore värda ett lagligt skydd. En inventering borde ha gjorts av sådana minnesmarker, medan det ännu var tid. . . . Historiens fästepunkter i landskapet har intet skydd, ingen fredad undantagsställning. De är utlämnade åt grävskopan, kanaliseringen, nivelleringen i motorismens, industriens, den materiella välmågens namn. Visst reser vi minnesstenar och inviger dem med fagert tal. Men de står där i en miljö som är vilt främmande för detta minne. Så gör vi oss urarva, vi som kallar oss ett gammalt kulturfolk.”

Kultur- och naturmiljövården har alltså en naturlig mötesplats - i landskapet! Det behövs en samlad syn på detta landskap, som är fullt av fornlämningar, biotoper, byggnader, växter, djur, brukningsenheter, transportleder, jordarter, mineral m m. **Vi möts i landskapet!**

Något tillspetsat kan man säga att naturvården är basen för vår överlevnad – att skydda nuet i förhållande till framtiden, medan kulturmiljövården speglar utvecklingen – att skydda det förflutna i förhållande till nuet. **Återigen möts de två i landskapet!**

Varför är integrationen så komplicerad?

Kultur- och naturmiljövård fokuserar – än så länge – inte på samma mål! Men det gäller inte bara att ha samma mål utan också att hitta gemensamma vägar dit. Sektorstänkandet är fortfarande starkt; det finns liten erfarenhet av att arbeta tvärvetenskapligt.

På en del håll finns också farhågor om att man med en integrering förlorar något. Man ser en risk i att det humanistiska eller det naturvetenskapliga perspektivet minimeras eller att kulturmiljön eller naturmiljön förlorar sitt självständiga värde.

Ett exempel på motsättningarna finns i följande skrivning:

Om kulturarvsfrågorna formellt kopplas till miljösektorn riskerar dock det humanistiska perspektivet att minimeras och kulturmiljön förlora sitt självständiga värde. (RAÄ:s omvärldsanalys *Det dynamiska kulturarvet*, 2002)

I Västra Götaland finns en länsmuseumorganisation som även inkluderar ett naturhistoriskt museum. Detta är unikt i Sverige. Västra Götalandsregionen har så långt möjligt samlat sin museiverksamhet i en Natur- och kulturarvsförvaltning som skall bedriva gemensam verksamhet med de regionala museer som fortfarande är egna stiftelser.

Förutsättningarna är därför – eller borde i alla fall vara – mycket goda i Västra Götaland för en bättre samverkan mellan kultur- och naturmiljövård.

Vad har vi gjort?

Göteborgs stadsmuseum har sedan 1993 arbetat över ämnesgränserna inom avdelningen för natur- och kulturmiljövård. Det tvärvetenskapliga samarbetet ökar för varje dag och ger märkbara synergieffekter. Med det som utgångspunkt genomförde Göteborgs stadsmuseum och Naturhistoriska museet en seminariediskussion inom ramen för det inledande Agendaprojektet.

Seminariets huvudinriktning var att undersöka varför de två ämnestraditionerna skiljer sig åt och hur de kan samverka. Både kultur- och naturmiljövården är under förändring, med nya mål och nya förväntningar. Känslor, etik och estetik har visat sig förbehållna inte enbart humanistiskt skolade kulturmiljövårdare utan har även påverkat naturvårdens aktörer.

Jordbruket i delar av Östeuropa karakteriseras av småskalighet och resurshushållning. Kulturlandskapet utmärks av en variationsrikedom som numera i stort sett försvunnit hos oss. De ekonomiska och sociala kraven på en snabb utveckling är samtidigt stora. De värden som står på spel är en utmaning för arbetet med hållbara kultur- och naturarv i ett enat Europa.

Därför gäller det att utveckla bättre metoder med förankring inom båda områdena och skapa nya verktyg för tvärvetenskapligt arbete – kanske genom bilder och berättelser eller nya termer och ”språk”.

Några av de viktigaste slutsatserna från seminariet är följande: De olika synsätten inom kultur- och naturmiljövård är i princip inte mer motstridiga än att de oftast går att förena genom möten och dialog. Den gemensamma utvecklingen skall fokusera på långsiktig hållbarhet och målet kan nås genom att vi försöker samordna våra arbetsmetoder.

Vi ser det också som värdefullt att det under hela Agendaprojektet, i både ledningsgrupp och olika arbetsgrupper, deltagit representanter för både kultur- och naturmiljövården. Detta har lett till många diskussioner och satt igång processer, som behöver lång tid för att ge resultat.

Hur går vi vidare?

Mycket av arbetet med att integrera kultur- och naturmiljövård är alltså långsiktigt. Det går inte att förändra tänkesätt i en verksamhet bara genom att besluta att så skall det vara. Här är det fråga om ett skifte av verksamhetskultur – ett annat sätt att tänka som det tar tid att etablera. Integrering innebär att lära sig av varandra och att lära sig att tänka annorlunda. Kulturvården sätter människan i centrum. Naturvården sätter också människan i centrum, men menar vi samma sak?

Redskapen i detta arbete tror vi är mötesplatser, nätverk och gemensamma praktiska arbeten.

Enda sättet att få till stånd en verklig integrering är genom att börja arbeta tillsammans. Då behövs en förståelse för att vi har olika kulturer, traditioner, värdegrunder, intressen, språk, vetenskaplig begreppsanvändning, skrivsätt etc. Dessutom behövs en vilja att samarbeta. Den viljan kan man skapa och stärka genom att mötas kring olika teman.

Föreningslivet är en ofta förbisedd men betydelsefull resurs i detta arbete. Att skapa nätverk och samarbeta med olika föreningar är en av de viktigaste framtidsuppgifterna.

Att läsa vidare

Agenda kultur- och naturarv är uttryck för en pågående samhällsprocess med många inslag. Kultur- och naturarvens alla uttryck – både de organisatoriska, institutionella och innehållsmässiga – berörs och påverkas av denna process. Vi har i denna reflektion försökt att ge en begriplig bild av detta komplexa skeende.

För den som vill läsa vidare och fördjupa sig vill vi bidra med en samling lästips. Kultur- och naturarven spänner dock över ett stort litteraturområde och sammanställningen är på intet sätt uttömmande. Vi har tematiserat lästipsen, men skrifterna spänner i många fall över flera vidsträcka ämnesfält.

Sammanställningen innehåller både äldre och helt nya skrifter. Några av publikationerna fanns i februari 2005 tillgängliga via Internet som pdf-filer. Vi har markerat vilka dessa var.

Kultur- och naturarv, övergripande

- Eriksen, Thomas Hylland. (1996)
Historia, myt och identitet. Bonnier Alba, Stockholm.
Boken diskuterar kultur- och naturarvens identitetsskapande betydelser ur ett antropologiskt perspektiv.
- Grundberg, Jonas. (2004)
Historiebruk, globalisering och kulturarvsförvaltning: utveckling eller konflikt? Göteborgs universitet, Arkeologiska institutionen.
Sammanläggningsavhandling som ger en bred och problematiserande beskrivning av roll- och ansvarsfördelningen inom kulturmiljövården och aktuella omvärldsförändringar.
- Inspiration / Diskussion. (2003)
Agenda Kulturarv, Riksantikvarieämbetet.
Artikelsamling i tre delar med en omfattande bakgrundsteckning och innehållsreferens till projektet Agenda Kulturarv.
- Karlsson, Håkan & Gustafsson, Anders. (2004)
Kulturarv som samhällsdialog? En betraktelse av kulturarvsförmedling. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
Introduktion till samtidens diskussion om hur kulturarvsförvaltningen kan utvecklas och förändras.
- Lowenthal, David. (1985)
The past is a foreign country, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne.
Om kärnan i kulturarven – det förflutnas betydelse för samtiden. Något av en klassiker som fått stor betydelse.
- Nilsson, Sven. (2003)
Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige. Polyvalent, Malmö.
Täckande beskrivning av kulturens samhällsfunktioner från 1800-talets fokusering på artefakter och institutioner till dagens identitets- och näringsinriktade användningar.
- Omvärldsanalyser för kulturmiljöområdet:
Det dynamiska kulturarvet (2002) och (2003), Kulturarv är mångfald (2004). Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
Riksantikvarieämbetets omvärldsanalyser för 2002 – 2004 ger breda referenser till kulturarvsarbetets omvandling. Finns som pdf via Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se
- Thomas, Keith. (1988)
Människan och naturen. Ordfront, Stockholm.

En bok, som genom att berätta om engelsk naturuppfattning genom århundradena, ger bakgrund till dagens idéer om miljö- och naturvård.

Samverkan kulturvård – naturvård

- Andersson, Stina & Jönsson Kihlberg, Eva. (red.) (1986)
Livet i det gamla Göteborg – Arkeologi i Västsverige 2, Göteborg.
Resultaten från ett tvärvetenskapligt samarbete mellan arkeologer, historiker och olika naturvetare vid arkeologiska utgrävningar av 1600- och 1700-talens Göteborg.
- Hall, Berit & Andersson, Stina. (red.) (1992)
Tvärvetenskapliga studier kring gården Björnsjöas. – Studier i Nordisk arkeologi nr 17.
En bosättningsplats har studerats av arkeologer, historiker, botanist, kemist, entomolog, kvartärgeologer, kulturgeograf och lichenolog i ett gemensamt projekt. Detta är den tvärvetenskapliga rapporten. Se även Andersson, Stina & Hall, Berit 1990.
- Andersson, Stina & Hall, Berit. (red.) (1990)
Gumman och forskarna – olika sätt att se på gården Björnsjöas i Vättlefjäll. – Arkeologi i Västsverige 4, Göteborg.
De tvärvetenskapliga resultaten av ovanstående rapport presenteras populärvetenskapligt med hjälp av en tidlös gummas dagbok.
- Bondens landskap. (1988)
Sveriges natur: Naturskyddsföreningens årsbok. Årg. 79. Stockholm
Flera av Naturskyddsföreningens årsböcker innehåller intressanta kopplingar natur–kultur.
- Ekstam, Urban & Forshed, Nils. (1992)
Om hävdens upphör: kärlväxter som indikatorarter i ängs- och hagmarker. Naturvårdsverkets serie: Skötsel av naturtyper.
En serie om hävdens och hävdhistoriens betydelse för bevarandet av olika naturtyper.
- Fries, Carl. (1930)
I svenska marker: bilder ur vårt lands växt- och djurliv. Stockholm.
Lättläst och levande beskrivning av svensk natur från norr till söder i början av förra seklet. Människans påverkan på landskapet behandlas.

- Fries, Carl. (1957)
Svensk bygd: odlarens verk i vår natur. Esselte, Stockholm.
Behandlar hur människans odling påverkat vårt landskap de senaste 10 000 åren sett från ett 1950-talsperspektiv.
- Fries, Carl. (1963)
Den svenska södern. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
Om det skånska landskapet och dess förändring genom historien. Hur gårdarnas fördelning i landskapet beror på naturgivna förutsättningar såsom jordens bördighet och hur skilda ägoförhållanden med olika kultur- och markanvändning haft en avgörande betydelse för landskapets utseende.
- Gerdehag, Peter & Aronsson, Märten. (1999)
Bygden där vinden vände: människor och natur i ett levande odlingslandskap. Prisma, Stockholm.
Rikt illustrerad beskrivning av en bygd där äldre odlingstraditioner vidmakthållits.
- Lithander, Leif. (2003)
Människan, naturen, kulturen och historien. – Göteborgs Naturhistoriska Museum årstryck 2003, (s 67-80). Göteborg.
Funderingar över vad som har format landskapet under årtusendena och om hur vår kunskap om dessa förhållanden bör påverka kultur- och naturvårdsarbetet.
- Pettersson, Börge, Svanberg, Ingvar och Tunón, Håkan. (red.) (2001)
Människan och naturen. Etnobiologi i Sverige 1. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
Om förhållandet mellan människan och de övriga organismerna i hennes omgivning och den kunskap som äldre tiders människor hade om växter och djur och hur dessa utnyttjades.

Hembygdsrörelsen – läns museerna

- Arcadius, Kerstin. (1997)
Museum på svenska. Läns museerna och kulturhistorien. Kristianstad.
En museivetenskaplig bok om läns museernas framväxt från 1800-talets mitt till andra världskriget.
- Björkroth, Maria. (2000)
Hembygd i samtid och framtid 1890-1930: en museiologisk studie av att bevara och förnya. Umeå universitet.
Avhandling i museologi om den svenska hembygdsrörelsens framväxt. Kopplingen naturarv – kulturarv är av särskilt intresse.

- Qviberg, Lisa. (2004)
Inbjudna med armbågen: En undersökning av hembygdsrörelsens medverkan i Agenda Kulturarv, Sveriges Hembygdsförbund.
Utvärdering av hembygdsrörelsens medverkan i Agenda-projektet. Finns som pdf via Sveriges Hembygdsförbunds hemsida, www.hembygd.se
- Lindberg Gunilla & Rolén, Mats. (red.) (1991)
Återblickar: Samfundet för Hembygdsvård 75 år. Bygd och Naturs årsbok, Stockholm.
En bred samling artiklar om hembygdsrörelsens historia och dess verksamhet.

Genusperspektiv på kultur- och naturarv

- Arwill-Nordbladh, Elisabeth. (2001)
Genusforskning inom arkeologin, Högskoleverkets jämställdhetsråd och Nationella sekretariatet för genusforskning.
Introduktion till genusperspektivet inom arkeologin. Finns som pdf via Göteborgs Universitet / Nationella sekretariatet för genusforsknings hemsida, www.genus.gu.se
- Genus på museer. (2003)
Slutrapport från Arbetsgruppen Genus på museer, Utbildnings- och kulturdepartementet (Ds 2003:61), Stockholm.
Statlig utredning om hur genusperspektivet kan få större genomslagskraft i museernas verksamhet. Ger en bred genomlysning. Finns som pdf via regeringens hemsida, www.regeringen.se
- Magnus, Bente och Morger, Kersti. (1994)
Kön och kulturarv. Studier till Kulturmiljöprogram för Sverige, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
En av de första och alltså relativt få skrifterna med fokus på frågan om genus och kulturarv.
- Merchant, Carolyn. (1994)
Naturens död: Kvinnan, ekologin och den vetenskapliga revolutionen. Symposium, Stockholm.
Radikal vetenskapshistorisk bok som kopplar samman natur–kultur–frågan med ett genusperspektiv.

Värdegrund för kultur- och naturarv

- Anderberg, Thomas. (1998)
Den mänskliga naturen: en essä om miljö och moral. Nya Doxa, Nora.
En bred filosofisk betraktelse över de moraliska och politiska problem som följer på miljöomvandlingar och de olika problem som ingrepp i miljön för med sig.
- Carleheden, Mikael och Bertilsson, Margareta. (red.) (1995)
Det goda livet. Etik i det (post)moderna samhället: Om renässansen för en borttappad disciplin. Symposion, Stockholm.
Sociologisk antologi som ger flera perspektiv på visionen om Det goda livet.
- Herklint, Ewamarie. (2000)
Bevarandets etiska funktioner: relationer mellan människor, platser och hus, Chalmers tekniska högskola, Arkitektur, Göteborg.
Avhandling med en presentation av området kulturarv – etik och om varför människor bevarar utifrån en typologiserande modell.
- Pettersson, Richard. (2003)
Den svenska kulturmiljövårdens värdegrunder: en idéhistorisk bakgrund och analys. Forskningsprogrammet: Landskapet som arena. Umeå universitet.
Bred beskrivning av mönstren i den svenska bevarandeideologin och av samtidens behov av ett dynamiskt kulturarvsbegrepp.
- Svedin, Uno och Thunberg, Anne-Marie. (red) (1994)
Miljöetik – för ett samhälle på människans och naturens villkor. Miljövårdsberedningen och Forskningsrådsnämnden, Stockholm. Rapport 94:2.
Intressant rapport för vårt Agendaprojekt som kopplar samman natur–kultur–frågan med ett etiskt perspektiv.
- Sörlin, Sverker. (1991)
Naturkontraktet: Om naturumgängets idéhistoria. Carlsson bokförlag, Stockholm.
Översikt av den västerländska natursynens idéhistoria. Sörlin resonerar utifrån ett miljömässigt och etiskt perspektiv om behovet av ett nytt ”naturkontrakt”.

Mångfaldssamhället

- Benhabib, Seyla. (2004)
Jämlikhet och mångfald: demokrati och medborgarskap i en global tidsålder. Daidalos, Göteborg.
Aktuell bok som utifrån insikten att det inte finns några kulturella helheter argumenterar för nödvändigheten av komplexa kulturella dialoger som tar hänsyn till individen.
- Castells, Manuel. (1999, 2000)
Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur. Del 1: Nätverkssamhällets framväxt, Del 2: Identitetens makt, Del 3: Millenniets slut. Daidalos, Göteborg.
Trilogi om den globala ekonomins processer vars flöde av information, kapital och kulturell kommunikation marginaliserar individer, grupper och hela länder. Har kallats för vår tids motsvarighet till Marx Das Kapital.
- Eriksen, Thomas Hylland. (2004)
Rötter och fötter: Identitet i en föränderlig tid. Nya Doxa, Nora.
Eriksen ställer i denna nya bok frågan om det i förlängningen av vårt liberala och arbetskraftsrörliga samhälle överhuvudtaget är meningsfullt att längre försöka upprätthålla någon form av nationell identitet.
- **Kulturarv är mångfald!** (2004)
Rapporten är en redovisning av ett regeringsuppdrag om ”hur kulturmiljösektorn kan bli en förebild och en aktiv kraft i arbetet med att främja ett mångkulturellt samhälle”. Finns som pdf via Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se
- Sjölin, Mats. (red.) (2004)
De många kulturernas betydelse. Göteborgska tidsspeglar om industrisamhällets kulturarv. Lindelöws bokförlag, Göteborg.
Rapport från ett ekomuseiprojekt om de stora Göteborgsindustriernas och mångkulturernas Göteborg.
- **Tid att minnas: berättelser från projektet ”Skriv ett brev till ditt barn”. (1999) Tre Böcker, Göteborg.**
Berättelser från våra nya svenskar om identitet och rötter. Boken är ett resultat av ett initiativ som togs av Angeredes hembygdsförening.
- Tunbridge J. E. & Ashworth G. J. (1996)
Dissonant heritage: the management of the past as a resource in conflict. Chichester.
Om kulturarvens laddning av konflikter, betydelser och

möjligheter. Dissonant Heritage har väckt stor internationell uppmärksamhet.

- **Vår skapande mångfald.**(1997)
Världskommissionen för kultur och utveckling, Svenska Unescorådet, Stockholm.
Innehållsrik FN-rapport, ett grunddokument för det aktuella arbetet med att anpassa konventionerna till vår globaliserade samtid.
- **Medborgardialog – brukarperspektiv**
- Cars, Göran. (2001)
Charette. Tre åkturer med ”den lilla kärran”. Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.
En planeringsmetod där alla parter med intressen i frågan dras samman för att utveckla en lösning som har brett stöd.
- Hansson, Einar. (1989)
Starta stadsstudiecentrum. En handbok. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
En ”gräv där du står bok” om staden som vardagsmiljö och om att berätta stadens historia ur många synvinklar.
- de Laval, Suzanne. (1999)
Samråd och dialog: en idébok för den som ska arrangera någon form av dialog, Vägverket, Solna.
En praktiskt inriktad handbok med metoder för medborgardialog i olika planeringssituationer.
- Modh, Birgit. (1996)
Eriksbo: lokalt engagemang och bebyggelseförändringar i ett av miljonprogrammets bostadsområden i Göteborg. Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
Exempel på ett stadsförnyelseprojekt med utgångspunkt från brukarnas aktiva deltagande och ansvarstagande.
- Olsson, Krister. (2003)
Från bevarande till skapande av värde: kulturmiljövården i kunskapssamhället, KTH, Stockholm
Avhandling om en förändrad syn på bevarandets skapande funktioner och medborgardeltagandet som en resurs för kulturmiljöarbetet.
- Stenseke, Marie. (2001)
Landskapets värden: lokala perspektiv och centrala utgångspunkter: om vägar till ökad lokal delaktighet i bevarandeplaneringen. Göteborgs Universitet, Handelshögskolan.

Rapport. Intervjuer med boende och lantbrukare i tre bohuslänska socknar om brukarperspektiv och lokala värden kopplade till EU:s miljöstöd.

Kultur- och naturarv som resurser för regional utveckling

- Boniface, Priscilla. (1995)
Managing quality cultural tourism. Routledge, London.
Praktiskt inriktad bok om hur museer och kulturarvsmiljöer kan utveckla en kvalitetsinriktad turism.
- Frimodig, Cristina. (red.) (2003)
I kulturarvets fotspår: nya möjligheter för svensk turism. ETOUR, Populärvetenskapliga Serien. Mitthögskolan, Östersund.
En samling artiklar om hur kulturarvsturismen utvecklas i Sverige.
- Grundberg, Jonas. (2002)
Kulturarv, turism och regional utveckling. ETOUR Rapport. Mitthögskolan, Östersund.
En rapport om hur och varför kulturarv växer fram som en resurs för turism och regional utveckling.
- Paju, Martin. (2002)
Kulturmiljön i den regionala utvecklingen: En fallstudierapport. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2002:4
FoU-rapport som belyser möjligheterna att få genomslag för kulturarvsvärden i olika tillväxtstrategiska sammanhang. Finns som pdf via Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se
- **Plats, drivkraft, samhällsprocess.** (2003)
Vad gör kulturarvet till en resurs för hållbar regional utveckling? Redovisning från seminariedagar i Uppsala 22-23 oktober 2003. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2003:7.
Ett tiotal artiklar med olika infallsvinklar. Finns som pdf via Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se
- Weissglas, Gösta, Westin, Lars, Danell, Torbjörn. (2002)
Kulturarvet som resurs för regional utveckling: en kunskapsöversikt. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2002:1.
FoU-rapport som ger en kunskapsöversikt över sambandet mellan kulturarv och regional utveckling. Finns som pdf via Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se

Kultur- och naturmiljöpedagogik

- Andersson, Joakim & Aronsson, Peter. (2004) **10 000 år – på 90 minuter. Pedagogisk verksamhet i forntidens basutställning. Rapport från Tema Q, Linköpings universitet.**
En analys av museipedagogiken vid Statens historiska museum. Finns som pdf via Peter Aronssons hemsida, www.aronsson.st.
- Angvik, Magne & von Borries, Bodo. (red.) (1997) **Youth and history: a comparative European survey on historical consciousness and political attitudes among adolescents. Volym A och B. Edition Stiftung, Hamburg.**
Bred internationell undersökning som omfattar 31 000 femtonåringars uppfattning om historia och historiens betydelse ställd mot bl a undervisning, mentalitet och politiska attityder.
- Beck, Larry & Cable, Ted T. (2002) **Interpretation for the 21st Century: Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture: Second Edition. Champaign, Sagamore.**
En bok om tolkning och förmedling av natur- och kulturmiljöer som bygger vidare på Freeman Tildens arbete.
- af Geijerstam, Jan. (1991) **Ett levande minne: kulturmiljövård i Sverige. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.**
Om kulturarv och kulturarvsförmedling i Sverige.
- Grundberg, Jonas. (2001) **Arkeologi och turism i Skottland. ETOUR WP, Mitthögskolan, Östersund.**
En kort rapport om hur man i Skottland kommunicerar fornlämningar med en kulturturistisk strategi och teknologi. Finns som pdf via Mitthögskolan / Etour, www.etour.se.
- Karlsson Håkan & Gustafsson, Anders. (2004) **Plats på scen. Kring beskrivning och förmedling av Bohusläns fasta fornlämningar genom tiderna. Från Svanbergs kaffestuga i Tanum till dösarnas dös på Orust. Bohusläns museum, Uddevalla.**
Kritisk och analytisk bok om hur fornlämningar i Bohuslän beskrivits och förmedlats fram till idag.
- Kristiansen, Kristian. (2001) **“Resor i tiden” i: Elg, M. (red). På resande fot. 23 forskare skriver om turism och upplevelser, ss 144-151. ETOUR & Selling Partners.**

Artikel om hur arkeologiska kulturarvsmonument och miljöer fungerar som nationella symboler och turistmål.

- Larsson, Olle & Aronsson, Peter. (2001) **Kulturmiljöpedagogik – en kartläggning. Centrum för kulturforskning, Växjö universitet.**
FoU-rapport med en översikt av kulturmiljöpedagogik vid museer och länsstyrelser samt av kunskaperna inom området. Finns som pdf via Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se.
- Merriman, Nick. (red.) (2004) **Public Archaeology. Routledge, London.**
En samling artiklar om förmedling av arkeologiska rön via museer och fornlämningsmiljöer.
- Tilden, Freeman. (1977) **Interpreting Our Heritage, Chapel Hill.**
Bok som fått stor betydelse för tolkning och förmedling av kultur- och naturmiljöer.

Bilaga. Agenda kultur- och naturarv i sammandrag

Syftet med Agenda kultur- och naturarv var att utgöra en mötesplats för analys, diskussion och förankring av kulturarvssektorn i länet. Målsättningen var att arbeta fram ett handlingsprogram för regionens kulturarvssektor i vid mening. Det inledande projektåret var inriktat mot olika seminarier och en bred medborgarundersökning. Påföljande projektår hade som mål att bredda projektet och att samla fler organisationer i ett gemensamt arbete för att nå fram till ett handlingsprogram.

De flesta av projektinsatserna nedan finns redovisade i rapportform. Flertalet finns tillgängliga via hemsidan, www.agendakvast.nu, eller via Länsstyrelsens projektdatabas som nås via hemsidan www.o.lst.se

- **Internetportal för Agenda kulturarv Västra Götaland, www.agendakvast.nu**
Projektportal med övergripande information, tillgång till dokument samt ett diskussionsforum.
- **Regional SWOT-analys för projektdeltagande natur- och kulturarvsorganisationer, mars 2002.**
Översiktlig sammanställning av styrkor, svagheter, möjligheter och hot. (Rapport)
- **Attityder till kulturarv – en medborgarundersökning om människa, samhälle och kulturarv, 2002.**
Enkätundersökning till 6 000 länsinnevånare om kultur- och naturmiljö. Ingick som en del av 2002 års VästSOM-undersökning. I samarbete med Göteborgs universitet. (Rapport)
- **Kulturmiljön i siffror.**
Statistikbilaga till SOM-undersökningen, 2002. (Rapport)
- **Upptaktsmötet i Grästorp, Agenda kulturarv Västra Götaland, oktober 2002.**
Projektupptakt med målet att presentera en omvärldsbild av samtidens utmaningar och dagens kultur- och naturarvsarbete. (Rapport)
- **Natur- och kulturmiljövård i konflikt eller samverkan, oktober 2002.**
Seminarium om möjligheterna och svårigheterna med att stärka samverkan mellan natur- och kulturmiljövård. (Rapport och separat artikel)
- **Turism i historiens fotspår, oktober 2002.**
Seminarium med exkursion om kulturturism med utgångspunkt från ”Arnturismen” i Skaraborg. (Rapport och separat artikel)
- **Den moderna hembygdens pedagogik, oktober 2002.**
Seminarium om vad det är som driver människor att engagera sig i kultur- och naturarv. (Rapport och separat artikel)
- **Kulturarv och Lokal förankring, december 2002.**
Seminarium om de regionala museernas roll, kommunalt kulturmiljöarbete och lokalt engagemang. (Rapport och separat artikel)

- **Kulturarv och Livskvalitet, januari 2003.**
Seminarium om berättelsernas och naturupplevelsernas betydelse för hälsa och välbefinnande. (Rapport och separat artikel)
- **Dialog & Förankring, februari 2003.**
Upptaktsmöte med metaplansövning inför arbetet med handlingsprogrammet. (Rapport)
- **Kulturarv och medborgardialog, mars 2003.**
Seminarium på samma tema som seminariet om lokal förankring, men med koncentration på medborgardialog. (Rapport och separat artikel)
- **Åtterrapporing, mars 2003.**
Redovisning av projektets insatser ur ett samhällligt, politiskt och professionellt perspektiv. (Rapport)
- **Faktarumsseminarium, april 2003.**
Seminarium om de s.k. faktarummens roll med inriktning mot ”Dialog, möte och kunskap”. Delfinansiering. (Rapport)
- **Kulturarvsdagar, 2003-2004.**
Utvecklingsprojekt inom hembygdsrörelsen i Dalsland och Bohuslän. Omfattade dialogträffar och SWOT-undersökning.
- **Hembygd föreningarna i Västra Götaland – en omvärldsundersökning 2003.**
Utvidgad SWOT-undersökning av regionens hembygd föreningar. (Rapport)
- **Svenska Folkets K-märkning 2003-2004.**
Utvärdering av det nationella projektet. Delfinansiering.
- **Egen utvärdering, november 2003, mars 2004.**
Projektutvärdering. (Rapport)
- **Tillgänglig Väst kust 2003-2004.**
Projekt med syfte att för funktionshindrade förbättra tillgängligheten till naturreservat. Konferens 2003. Delfinansiering. (Delrapport oktober 2004)
- **Detta är viktigt för oss, 2003-2004 med forts.**
Kommunalt projekt i Ale och Lilla Edet i syfte att utveckla kultur- och naturarvsprogram för två grannkommuner i bred medborgarsamverkan. Delfinansiering. (Delrapport januari 2005)
- **Vad lika vi är! – slump eller avsikt?**
Utställning på Göteborgs Naturhistoriska Museum februari-augusti 2005 där naturens och kulturens (människans) konstruktioner och design jämförs. Utställningskatalog. Delfinansiering (Rapport mars 2005).
- **Agenda natur- och kulturarv – en självklarhet?, april 2005.**
Programpunkt på Naturhistoriska Museet med deltagare från flera organisationer inom ramen för 2005 års Museivecka i Göteborg.
- **Identitet och livsmiljö.**
Slutrapport för Agenda kulturarv Västra Götaland. Projektarbete 2003 – 2005. (Rapport juni 2005)

English Summary

In 2001, an initiative to the project Agenda kulturarv (Agenda Cultural Heritage) was taken by The County Museums Council (Länsmuseernas samarbetsråd), The Swedish County Administrative Boards (länsstyrelserna) and The National Heritage Board (Riksantikvarieämbetet).

The aim of the project was to review the foundation for cultural heritage and also to strengthen democratic involvement. The motivation behind this commitment was the need to readjust the cultural and natural heritage involvement to better suit the current requirements and prerequisites.

Several of Västra Götaland’s regional cultural and natural heritage organisations merged to form a joint project. The purpose was that in collaboration with society, through various commitments, to create a platform for a broader discussion about cultural and natural heritage. The final goal was to create a development program for cultural and natural heritage activities within the Västra Götaland region in the broader sense – *Identity and place* (Identitet och livsmiljö).

The program consists of two connected main themes:

- *a visionary plan with the point of departure in the goals of sustainable development.*
- *a reflective summary of complex discussions around cultural and natural heritage.*

Part 1 The vision

A sustainable development means to be able to meet the needs of today’s citizens without coming in conflict with the needs of future generations. In order to be able to take on the challenge of a sustainable development within society in the long term, the fundamental cultural patterns must be changed. This is the critical challenge for a developed collaboration between the cultural and natural heritage sectors. The human beings and their cultural development are in focus.

Sweden has a national strategy for sustainable development that is based on three interconnected aspects: environmental, social and economical. Fifteen national environmental aims provide the direction for the development of society. In Västra Götaland there is a regional vision concerning sustainable development – *The Good Life, Eudaemonia* (Det goda livet). Identity and environment take their starting points from these key guidelines.

Cultural and natural heritage activities can in various ways contribute to environmental aims becoming effective in society, through information and education, through well-planned resource strategies and involvement in the follow-up of the aims. Cultural and natural heritage concerns represent important contributions to the main points of the social and economic dimensions of sustainable development: people’s health, their social interaction and participation in society, a good environment and as important resources within education and for growth and regional development.

Five horizontal goals shall permeate all work concerning cultural and natural heritage: the peoples’s perspective, the common region of Västra Götaland, gender equality as well as a multicultural and international perspective. Work should be directed towards five areas of focus. In order that Västra Götaland should be a leading cultural region, three major points have been extracted as particularly important:

- *the creation of a regional forum for cultural and natural heritage issues*
- *a strengthening of the collaboration between the cultural and natural heritage activities*
- *to work for establishing cultural and natural heritage programs within the municipalities.*

The ambition of the project participants is to evaluate and follow-up the visionary plan during 2008.

Part 2 Reflections

Cultural and natural heritage has several roles to play in society. It is nevertheless possible to isolate two major points of importance – they contribute to identity and place. Our time is characterized by courses of events that in a powerful way influence the prerequisites for these functions.

Cultural and natural heritage exercises great influence on our sense of identity and sense of belonging as individuals, within groups and as citizens. Västra Götaland creates as both a county and as a region with a certain degree of autonomy, a new element within the Swedish administrative structure. In a sense, regional control challenges the concept of national rule. A parliamentary inquiry about Swedish administrative structure is being presently carried out that also covers regional questions.

Two contemporary developmental tendencies that greatly influence the areas of cultural and natural heritage activities are particularly distinguishable.

- *the change from unity state to a multicultural society*
- *the growth of an ethically based approach*

Globalisation is a broad term for several complex and interconnected changes: social and economic layering, an increase in individual responsibility as well as migration within and between nations and world regions. Combined it concerns the growth of a multicultural society where differing cultural and natural heritage must cooperate coupled with the fact that other new forms are added more rapidly.

Diversity in society makes great demands on empathy and cultural understanding. To achieve stability, it is a requirement that all people cooperate and respect each other. Therefore an ethical approach is needed that in reality encompasses all living things and that demands more accessibility to increasingly more complex cultural and natural heritage concepts.

There is an important ongoing work within UNESCO that is developing the conventions for the protection of cultural and natural heritage to this new reality. The declaration about Cultural Diversity and the Intangible Cultural Heritage convention are examples on this process. Today we are dealing with a *Creative Diversity* that no longer can be systemized to conform to customary ethical standards.

We stand on the threshold of a situation with a more or less endless cultural and natural heritage where it is becoming increasingly more difficult to distinguish the valuable from the worthless. Everything has its own value. Instead of defining values, the tasks of the professionals will be to act as inspirers and cultural heritage interpreters with a sensitive ear for people's participation and involvement.

Cultural and natural heritage does not lose its meaning. It is the other way around. Its role as a resource for sustainable development and as a contributor to the *Good Life* has a great importance. An increasing number of people work within the cultural and natural heritage sector and thereby it contributes with goodwill in a number of diverse contexts. To promote partnerships and broader cooperations across the whole spectrum of society is therefore paramount.

Västra Götaland has created a unique museum organisation by the combination of several cultural and natural heritage concerns into a combined administration. This creates a powerful resource for sustainable development that demands a substantial willingness to cooperate, not just with words but with action. The landscape offers a platform where those involved with cultural and natural heritage can combine experience, knowledge and ways of working.

Fotografier och illustrationer

Sid 2, Foto Kent-Ove Hvass, Transkådare vid Hornborgasjön.

Sid 6, Foto Bo Nicklasson, Kranlyft av lanterninen på fyren Pater Noster.

Sid 8, Foto Kent-Ove Hvass, Tranor vid Bjurums kyrka.

Sid 10, Foto Mats Sjölin, Madonnan i årlig procession, Hammarkullen Göteborg.

Sid 12, Foto Nils-Olof Sjöden, Flygbild över Södra Älvstranden, Göteborg.

Sid 16, Foto Sofia Holgersson, skolgrupp besöker Hornborgasjöns natur- och kulturmiljö.

Sid 21, Foto Claes-G Svanteson, Stadsvandring i Högsbo, Göteborg.

Sid 22, Foto Mats Herklint, Systembolaget, Munkebäck, Göteborg.

Sid 24, Collage och bearbetning Mats Herklint, Regionkartor från EU:s websidor.

Sid 24, Foto Sanja Peter, Bostadsområdet Högsbohöjd, Göteborg.

Sid 25, Scen ur filmen Stenhuggarteatern – strejken på Vinbräcka från 1978, Bohusläns Museum.

Sid 25, Foto Ewa-Lotta Wiberg, Tuargi och Eyvime på Bredfjället i Lilla Edets kommun.

Sid 26, Foto Mats Herklint, Hemköp, Göteborg.

Sid 27, Utsnitt ur Ikeas kinesiska hemsida, maj 2005, www.ikea.com.cn.

Sid 27, Foto Ola Eriksson, Tisselskog, Dalsland.

Sid 28, Foto Anders Nilsson, En tistelfjäril på en tistel.

Sid 28, Foto UNESCO/World Heritage Center, Bamiyan dalen i Afghanistan.

Sid 29, Foto Lisa Östman, Elever vid Solbackeskolan i Bergsjön, Göteborg me en modell av skolans grannskap som de "adopterat".

Sid 29, Foto Catarina Carlsson, Amatörarkeolog i arbete vid Södra Råda Kyrkplats, Gullspång.

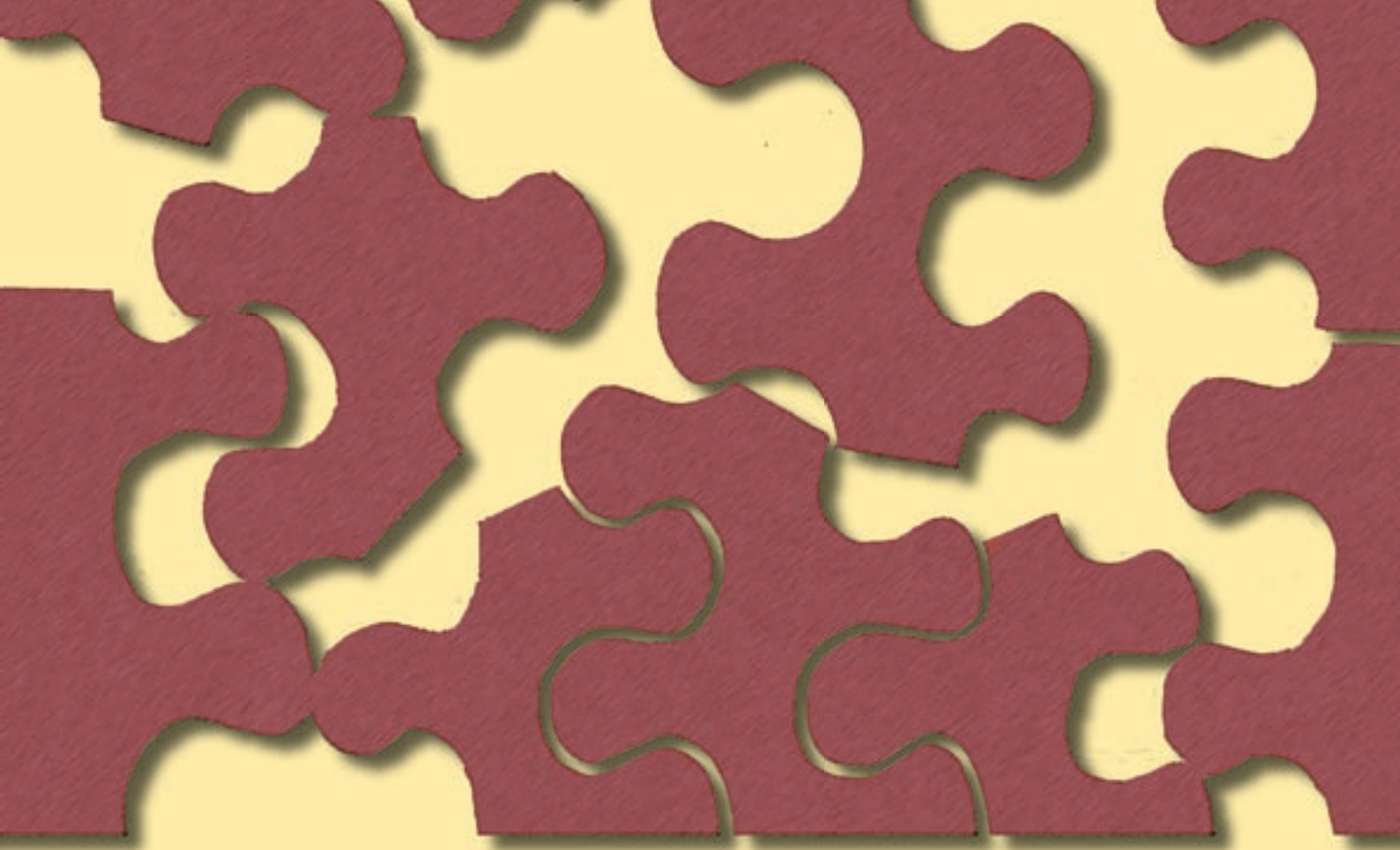
Sid 30, Foto Ola Eriksson, Gården Fagerhult i Färgelanda kommun.

Sid 31, Foto Pål-Nils Nilsson, Gullhögens bruk sent 1960-tal, Skövde.

Sid 32, Foto Marie Odenbring-Widmark, Rumänien 2004.

Design och layout: David Jeffery

Tryckeri: Göteborgs Länsstryckeri AB, 2005

Identitet och livsmiljö är en utvecklingsvision för kultur- och naturarvens verksamheter i Västra Götaland. Den är också en reflektion över hur arbetet med kultur- och naturarv kan bidra till en hållbar samhällsutveckling där människan står i centrum.

Identitet och livsmiljö är slutrapporten för Agenda kulturarv Västra Götaland.

agenda **k**ulturarv

---

västra götaland